

TÜRK DİLİ I

4. HAFTA

I-TÜRK DİLİNİN TARİHİ DÖNEMLERİ

Dil tarihi uzmanları, Türk dilinin tarihî gelişimini dönemlere ayırırken metinlerle takip edilen dönemden öncesi için birbirinden az çok farklı ayrımlar ve adlandırmalar yaparlar. Bu farklılıkları bir kenara bırakarak Türk dilinin tarihî dönemlerini şöyle özetleyebiliriz:

1) ALTAY DİL BİRLİĞİ (ANA ALTAYCA) DÖNEMİ

Türkçenin Altay dillerinden (Moğolca, Mançuca, Tunguzca, Korece, Japonca) henüz ayrılmadığı karanlık bir dönem olarak değerlendirilir.

2) EN ESKİ TÜRKÇE DÖNEMİ

Türkçenin bağımsız bir dil olarak Ana Altaycadan ayrıldığı dönem olarak kabul edilmektedir.

3) İLK TÜRKÇE DÖNEMİ

Hun, Avar, Hazar, Bulgar dillerinin Türkçeden henüz ayrılmadığı dönem olarak gösterilir. Bu üç dönem farazidir. Bu dönemlere ait bir belge yoktur.

4) ESKİ TÜRKÇE DÖNEMİ (6 - 13. yy.)

Köktürkler Dönemi'nden itibaren yazılı metinlerle takip edilen ve gelişmesini 13. yüzyıla kadar tek yazı dili olarak sürdüren Türkçedir. Türkçenin bütün dönemleri hesaba katıldığında hem ses ve biçim bilgisi hem de söz varlığı bakımından en saf ve duru dönemidir.

Bu dönemde Türkçenin yayılma alanı ana hatlarıyla kuzeyde Yenisey Irmağı çevresinden ve Moğolistan'dan başlayıp Doğu Türkistan'ın güney sınırına; doğuda Mançurya'dan batıda Aral Gölü ve Hazar Denizi'ne kadar olan bölgeyi içine alan Orta Asya'dır. Eski Türkçe; Köktürk, Uygur ve Karahanlı Dönemlerini içine alır. Birbirinden ayrı bölgelerde yeni kültür merkezleri kuran Türkler, hangi boydan olursa olsun hep bu yazı dilini kullanmışlardır.

a) Köktürk (Göktürk) Dönemi: Köktürklerin kendi icadı olan Köktürk alfabesiyle taşlar (bengü taşlar) üzerine yazılan metinlerdir. Bir kısmı çeşitli albüm ve dergilerde tanıtılan, bir kısmı ise henüz yayımlanmamış irili ufaklı bu metinlerin sayısı 250'den fazladır. Bengü taşların en meşhurları Kül Tigin, Bilge Kağan, Tonyukuk adına diktirilen ve Köktürk Yazıtları (Orhun veya Orhon Abideleri) adıyla bilinenlerdir. **İlk defa Köktürkçe yazılı abidelerin varlığından bahseden, XIII. yy. tarihçilerinden Cüveynî olmuştur. Daha sonra Mr. Schmidt, 1721'de Yenisey Vadisi'nde yaptığı araştırmalar sırasında, Köktürkçe ile yazılmış taşların varlığından haber vermiş fakat o, bu taşların hangi dille ve kimlere ait olduğunu bilmediğinden dünyada bir yankı uyandıramamıştı. Köktürk Yazıtları'nın bulunması ve dünyaya tanıtılması, İsveçli bir subay olan Strahlenberg sayesinde olmuştur. Bu yazıtların okunması için dünyada büyük bir yarış başlamış ve ilk önce büyük âlim Thomsen abideleri deşifre etmiştir (Gömeç, Saadetin(1997), Kök Türk Tarihi Ankara, Türksoy Yayınları:8).** Abidelerinin okunuşunda Radloff'un katkısı da olmuştur. Metin itibarıyla daha uzun ve kapsamlı olan bu yazıtlar dışında Köktürk Dönemi'ne ait diğer bengü taşlar şunlardır: Çoyrın, Hoytu Tamir Nalayha, Talaş, Hangiday, İhe-Nûr, Köl İç Çor (İhe-Huşotu), İşbara Tamgan Tarkan (Ongin), Altun Tamgan Tarkan (İhe-Aşete), Mahan Kağan (Bugut). Bunlardan "Çoyrın Bengü Taşı'nın 687-692 yılları arasında dikildiği tahmin edilmektedir. Eğer bu tahmin doğruysa, altı satırlık bu taş, Türkçe yazılmış olan ve Köktürk harflerinin kullanılmış bulunduğu ilk metin olmaktadır."

Ancak son yıllarda yapılan araştırmalar dikkatlerin yeni bir malzeme üzerinde toplanmasına sebep olmuştur: Kazakistan'da *Esik* kurganından (Altın Elbiseli Adam) çıkan bakır tas üzerindeki Köktürk işaretli kısa yazının okunuşu doğrulanırsa Türk yazı dilinin belgeleri Çoyryn (Çoyr) bengu taşından 1200 yıl kadar daha önceye gidecek demektir.

b) Uygur Dönemi: Köktürk Devleti yıkıldıktan sonra tarih sahnesinde Uygurlar görülür. Yeni bir din arayışıyla Budizm'i benimseyen Uygurlar; Uygur yazısı ve Mani- Brahmi yazılarıyla taş ve kâğıt üzerine yazılmış çeşitli metinlerle kütük basması eserler bırakmışlardır. Doğu Türkistan'daki kazılarda ortaya çıkarılan yüzlerce sandık eserin çoğu, dinî nitelikli olmakla beraber aralarında tıp, falcılık, astronomi ve şiirle ilgili olanlar da vardır. En önemlileri şunlardır:

Sekiz Yükmek (Sekiz Yığın): Çince'den çevrilen Sekiz Yükmek'te Burkancılığa ait dinî-ahlakî inanışlar ve bazı pratik bilgiler vardır. Uygurlar arasında çok yayılan bu eser; kısa cümleleriyle içten anlatımı ve zengin söz varlığıyla dikkati çeker.

Altun Yaruk (Altın Işık): Singku Seli Tutung tarafından Çince'den Uygurcaya çevrilen en hacimli eserdir. Burkancılığın temellerini, felsefesini ve Budanın menkıbelerini içerir. Bunlardan en meşhurları *Şehzade ile Aç Pars Hikâyesi*, *Dantipali Beğ Hikâyesi* ve *Çaştani Beğ Hikâyesi*.

İrk Bitig (Fal Kitabı): Köktürk yazısıyla yazılmış bir fal kitabıdır. Her biri ayrı fal olarak yazılan altmış beş paragraftan oluşur. Çeşitli inanışlar ve masal unsurlarının bulunduğu kitapta günlük dile ait pek çok kelime de vardır.

Kalyanamkara ve Papamkara Hikâyesi: Burkancılığa ait bir menkıbenin hikâyesidir. İyi düşünceli şehzadenin bütün canlılara yardım etmek ve canlıların birbirlerini öldürmelerini engellemek için bir mücevheri elde etmek üzere yaptığı maceralı yolculuk anlatılır.

c) Karahanlı Dönemi: Eski Türkçenin Karahanlı Dönemi'ne ait başlıca eserleri şunlardır:

Kutadgu Bilig (Mutluluk Bilgisi): Yusuf Has Hâcib, 1069-1070 yılında 6645 beyit olarak yazdığı bu eserinde *devlet*, *adalet*, *akıl* ve *kanaat*'i temsil eden dört sembolik kişiyi birbirleriyle konuşturarak insanlara iki cihanda mesut olmanın yolunu göstermiştir. Siyasetname niteliğindeki bu eserde, ideal bireylerden oluşan bir toplum ve devlet göz önünde canlandırılmıştır. Kutadgu Bilig, İslam'ın etkisindeki Türk edebiyatının ilk ürünüdür. Dil ve edebiyat tarihi yanında kültür tarihi bakımından da önemli kaynaklardan biridir.

Dîvânu Lugâtî't-Türk (Türk Dillerinin Divanı): Araplara Türkçeyi öğretmek ve Türk dilinin üstünlüğünü göstermek amacıyla Kaşgarlı Mahmud tarafından 1072'de yazılmaya başlanan ve 1077 yılında halife Ebü'l-Kasım Abdullah'a sunulan bu eser, Türkçenin ilk sözlüğü ve ilk dil bilgisi kitabıdır. Dîvânu Lugâtî't-Türk, 11. yüzyıl Orta Asya Türk dünyasının en sağlam dil mirası olmasının yanında Türk kültürü ve medeniyetinin eşsiz kaynaklarından biridir.

Atabetü'l-Hakâyık (Gerçeklerin Eşiği): Dinî ve tasavvufî konuların anlatıldığı bu eserin Edip Ahmet tarafından 12. yüzyılın başlarında yazıldığı tahmin edilmektedir. Kitapta; bilginin yararı, cahilliğin zararı, dili tutmanın önemi, cimriliğin kötülüğü, cömertliğin iyiliği, alçak gönüllüğünün güzelliği, kibrin kötülüğü gibi konular işlenmiştir. Eser, bu bakımdan öğretici bir özelliğe sahiptir.

Dîvân-ı Hikmet: Hoca Ahmet Yesevî'nin şiirlerine hikmet, bu şiirlerin toplandığı defterlere Dîvân-ı Hikmet denmektedir. Bu eserdeki şiirlerin hepsi, Hoca Ahmet Yesevî'ye ait değildir. Kitapta, öğretici yönü ağır basan manzumeler vardır. Hoca Ahmet Yesevî, Türklerin İslam'ı daha iyi tanımalarına hizmet etmiş, yaşadığı dönemde birleştirici bir rol üstlenmiş; Hacı Bektaşî Veli, Yunus Emre ve Mahdum Kulu gibi kişilerin yetişmesine vesile olmuştur.

Eski Türkçe Dönemi'ne ait yukarıdaki metinlerin ortak özelliği, hepsinin öğretici nitelikte olmasıdır. Köktürk metinleri henüz yerleşik olmayan kültüre ait olup Köktürk yazısıyla taşlar üzerine yazılmış, hitabet türünün ilk ve mükemmel örneklerindendir. Uygur metinlerinin çoğu, Maniheizm ve Budizm'in öğretilerini hikâye üslubuyla anlatır. Bunlar, Uygur alfabesiyle (deri, ağaç kabukları, kâğıt vb.) farklı malzemeler üzerine yazılmıştır. Bunların çoğu henüz yayımlanmamıştır. Karahanlı metinleri ise şehir kültürüne ait ilk İslami eserlerden olup Arap temelli alfabeye, kitap biçiminde yazılmıştır. Dil ve kültür tarihi açısından son derece kıymetli eserlerdir.

5) ORTA TÜRKÇE DÖNEMİ (13 -15. yy.)

Eski Türkçeye yeni Türkçeyi birbirine bağlayan geçiş dönemidir. Bu dönemde bütün Orta Asya'da kullanılan Türkçeye Ortak Türkçe de (Müşterek Orta Asya Türkçesi) denir.

Türk dili ve kültüründe önemli değişmelerin olduğu bu dönem, Harezmi Türkçesi ile temsil edilir. Harezmi Türkçesi, 13 ve 14. yüzyıllarda Batı Türkistan'daki yazı diline verilen isimdir. Edebî gelenekler bakımından Karahanlı Türkçesine dayanan bu yazı dili, Oğuz ve Kıpçak lehçelerinden de etkilenmiştir. Bu dönemin dili, karma imlâlı bir özellik taşır. Bunun sebebi ise Türkler Orta Asya'dan kuzeydoğuya ve güneybatıya göç ederken Harezmi Bölgesi'ni adeta bir kapı, bir eşik gibi kullanmışlardır.

Bu devreyi en iyi temsil eden eser, 1358'de Kerderli Mahmut tarafından yazılan Nehcü'l-Ferâdis'tir (Cennetlerin Açık Yolu). Eserin en önemli özelliği, karma imlâlı bir dilin kullanılmış olmasıdır.

6) YENİ TÜRKÇE DÖNEMİ (15 - 20. yy.)

Orta Türkçe Dönemi'ndeki Türk lehçelerinin, edebiyatlarının gelişerek devam ettiği dönemdir. Bu dönemi, dil bilgisi yapısı bakımından belli farklılıklar olmakla birlikte Orta Türkçe Dönemi'nden kesin çizgilerle ayırmak pek mümkün değildir. Ancak Türkçenin dış etkiler sebebiyle bazı değişikliklere uğradığı zamanlar, bu dönem içinde değerlendirilebilir.

Bu dönemde bir tarafta Orhun, Uygur, Karahanlı, Harezmi Türkçeleri ve onun devamı niteliğinde olan ve geçmişteki ses ve yapı bilgisi özelliklerini koruyan Çağatay Türkçesi gelişmesini sürdürürken; diğer tarafta Anadolu Selçuklularıyla birlikte Oğuz ağzı (Batı Türkçesi), yazı dili olmaya başlamıştır. Batı Türkçesi, Kuzey-Doğu Türkçesi dışında -kısa sürede- büyük gelişmeler göstererek Türkçenin ikinci büyük, edebî yazı dili olmuştur.

A) TÜRK YAZI DİLİNİN TARİHİ GELİŞİMİ (YENİ YAZI DİLLERİ DÖNEMİ)

Türkler 6. yüzyıldan itibaren değişik bölgelerde, farklı alfabelerle yazılmış dil yadigârları bırakmışlardır. Bu eserlerde din, alfabe, konu gibi farklılıkların yanında kullanılan malzemede de çeşitlilik vardır. Bunların bazıları taşlar üzerine, bazıları ağaç kütüklerine,

bazıları derilere, kâğıtlara yazılmıştır. Türk yazı dilinin tarihî gelişmesi sade bir şekilde aşağıda özetlenmiştir.

11. yüzyıla kadar Altaylardan Hazar ve Karadeniz'in kuzeyine, hatta Orta Avrupa ve Balkanlara doğru giden Türkler, İslamiyet'i kabul ettikten sonra ve İran Devletlerinin de ortadan kalkmasıyla 11. yüzyılın ilk yıllarından başlayarak bugünkü Azerbaycan, İran üzerinden Anadolu'ya doğru yönelmeye başlamışlardır. Sonunda 13. yüzyılda Azerbaycan ve Anadolu yeni bir Türk yurdu hâline gelmiştir. Türklerin batıda Anadolu'ya, kuzeyde Karadeniz'in kuzeyi ve batısına kadar yayılmaları, buralarda yeni kültür merkezleri oluşturmaları, o bölge halkının ağız ile eserler yazmaları sonucunda Türk yazı dili çeşitlenerek yayıldığı bölgelere göre biri Kuzey-Doğu Türkçesi, diğeri Batı Türkçesi olmak üzere iki kola ayrıldı. 13. yüzyılda Türkçenin ikinci bir yazı dili ortaya çıktığı için bu yüzyıl, Türkçenin bir dönüm noktası olarak da değerlendirilir.

1) Kuzey-Doğu Türkçesi

Orta Türkçe Dönemi'nde Eski Türkçenin bir devamı olarak 13 ve 14. yüzyıllarda Orta Asya ile Hazar Denizi'nin kuzeyindeki Türkler arasında kullanılan yazı dilidir. Eski Türkçenin birçok izlerini taşımakla birlikte yeni Türkçenin özellikleri de yavaş yavaş şekillenmeye başlamıştır.

Kuzey ve Doğu Türkçesi arasındaki farkların giderek artmasıyla bu yazı dili, 15. yüzyılda Kuzey Türkçesi ve Doğu Türkçesi olarak iki kolda gelişmesini sürdürmüştür:

a) Kuzey Türkçesi: Kıpçak Türkçesi ve Tatar Türkçesi olarak da adlandırılan Kuzey Türkçesi, Hazar Denizi'nin kuzeyinden batıya doğru yayılan Türklerin kullandıkları yazı dilidir. Bugünkü Kazan Tatarlarının, Kırgızların ve Kazakların dilleri Kuzey Türkçesinin önde gelen kollarındandır. Kuzey Türkçesini temsil eden en önemli eser, 1303'te Alman ve İtalyan misyoner rahipler tarafından hazırlanmış Kodeks Kumanikus isimli eserdir. Ayrıca Mısır'a giden Kıpçak Türkleri, burada da çok önemli eserler yazmışlardır.

b) Doğu Türkçesi: Harezmi-Kıpçak Türkçesinin bir devamı olarak 15. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar gelişmesini sürdüren Orta Asya (Doğu) Türklüğünün yazı dilidir. Çağatayca olarak da adlandırılan bu yazı dili Sekkakî, Lütî, Gedâî, Ali Şîr Nevâyî, Hüseyin Baykara, Şîban Han, Muhammed Salih; Babür Han, Ebu'l-Gazi Bahadır Han gibi şair ve yazarlar tarafından temsil edilir.

Ali Şîr Nevâyî, Muhâkemetü'l-Lügâteyn (İki Dilin Karşılaştırması) isimli eseriyle Türkçeye Farsçayı karşılaştırıp Türkçenin Farsçadan üstünlüğünü savunmuştur. Babür Şah, Vekayi (Babürname) isimli eseriyle dünya edebiyatında anı (hatırat) türünün ilk örneklerinden birini yazmıştır. Ebu'l-Gazi Bahadır Han, Şecere-i Türkî ve Şecere-i Terâkime isimli tarih kitaplarını yazmıştır.

Doğu Türkçesi günümüzde, Batı Türkistan'daki Modern Özbek Türkçesiyle ve Doğu Türkistan'da Yeni Uygur Türkçesiyle temsil edilmektedir.

2) Batı Türkçesi

Hazar'ın güneyinden batıya uzanan ve Azerbaycan (Kuzey Azerbaycan ve Güney Azerbaycan), Anadolu, Adalar, Rumeli, Irak ve Suriye'de konuşulan Türkçeye Batı Türkçesi

denmektedir. Bugünkü yazı dillerinin sınıflandırılmasında Türkiye Türkçesi, Gagavuz Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi ve Türkmen Türkçesi Batı Türkçesi Grubu'nda yer almaktadır. Türk yazı dilinin bu kolu, Oğuz Lehçesi'ne dayandığı için Oğuz Grubu olarak da adlandırılır.

12.yüzyılın sonlarıyla 13. yüzyılın başlarından günümüze kadar kesintisiz olarak devam eden ve Eski Türkçeden sonra oluşan Türkçenin iki büyük kolundan biri olan bu yazı dili, Türklüğün en büyük ve en verimli yazı dilidir. Türkçenin diğer yazı dillerine göre en çok gelişme gösteren koludur.Şimdi Türkiye Türkçesini verelim.

B)TÜRKİYE TÜRKÇESİ

Türkiye Cumhuriyeti ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve özellikle Balkan Devletleri ile Avrupa'daki Türk nüfus tarafından konuşulan Türkçedir. Bu Türkçe, Anadolu'da XIII. yüzyılda yazılı ürünlerini vermeye başlamıştır. 1928'de Atatürk'ün gerçekleştirdiği harf devrimine kadar Türkiye Türkçesi, Arap harfleriyle yazılmıştır.

Türkiye Türkçesi, Batı Türkçesinin ana kolunu oluşturur ve tarihî süreçte kendi içinde üç döneme ayrılır:

1) Eski Anadolu Türkçesi: 13.yüzyılın başlarından 15. yüzyılın sonlarına kadar Anadolu ve Rumeli'de kullanılan Oğuz temelindeki Türkçe olup Türkiye Türkçesinin ilk dönemini oluşturur.

Eski Anadolu Türkçesi, gramer şekilleri bakımından kısmen Eski Türkçeye bağlı olmakla birlikte Kuzey ve Doğu Türkçelerine göre hızlı bir gelişme gösterdiği için bu dönemde yeni gramer şekilleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu dönemde Eski Türkçeye göre ses ve şekil bilgisi açısından çok fazla değişim yaşanmıştır. Bu dönemde Günümüz Türkiye Türkçesi imla özelliklerinin temelleri atılmıştır.

Türklerin Malazgirt Savaşı öncesi ve sonrasında Anadolu'ya geçerek Anadolu Beyliklerini ve Osmanlı Devleti'ni kurmalarıyla XIII. yüzyıldan başlayarak oluşan yeni yazı diline Eski Anadolu Türkçesi adı verilir.

XV. yy. sonlarına kadar süren bu dönemde önemli sanat ürünleri ve çeviriler ortaya konmuştur.

Bu dönemin önemli eser ve şahsiyetleri olarak Aşık Paşa'nın Garipname, Şeyyad Hamza'nın Destan-ı Yusuf, İskendername, Işıksname gibi yapıtlarla Süleyman Çelebi 'nin günümüzde de okunan Mevlid'ini, yine ilk kez bu dönemde yazıya geçirildiği düşünülen Dede Korkut Kitabı'nı sayabiliriz.

Anadolu ağızlarında pek çok sözcük ve tamlama üretilmiştir. Yunus Emre, Köroğlu, Karacaoğlu, Âşık Ömer, Pir Sultan Abdal gibi pek çok ozan halk dilinin bütün olanaklarından yaralandıkları gibi kendilerine özgü ögeler de kullanmışlardır.

Eski Anadolu Türkçesini, Anadolu'daki siyasi ve sosyal gelişmelere bağlı olarak kendi içinde Selçuklu Dönemi Türkçesi, Beylikler Dönemi Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine Geçiş Dönemi Türkçesi olmak üzere üç döneme ayırmak mümkündür.

Anadolu Selçukluları Dönemi'nde bilim dili Arapça, resmî dil Farsça olduğu için Türkçeye dinî, ahlaki özellikler taşıyan ve daha çok halka seslenen eserler yazılmıştır. Selçuklu Devleti'nin parçalanmasından sonra ortaya çıkan Anadolu Beyliklerinde ise beylerin de millî geleneklere ve Türkçeye önem vermeleri sonucunda dil ve edebiyat açısından verimli bir dönem başlamıştır (Karamanoğlu Mehmet Bey'in fermanı).

2) Osmanlı Türkçesi: Pratikte kısaca *Osmanlıca* diye de adlandırılan Osmanlı Türkçesi, 15. yüzyılın sonlarından 20. yüzyılın başlarına kadar Osmanlı Devleti'nin sınırları içinde kullanılan yazı dilidir. 1911'deki Yeni Lisan Hareketi'yle yerini Günümüz Türkiye Türkçesine bırakmıştır.

Bu dönemin en belirgin özelliği Arapça, Farsça gibi yabancı dillerden oldukça fazla kelime ve gramer şeklinin Türkçeye girmiş olmasıdır. Klasik bir edebiyat oluşturma ve sanat yapma anlayışıyla Türk yazı dili âdeta Arapça, Farsça ve Türkçe kelimelerden oluşan üçüz bir dil hâline getirilmiştir. Konuşma diliyle yazı dili arasındaki farklar her geçen gün artarken bir tarafta konuşulan fakat yazılmayan bir dil, diğer tarafta yazılan fakat konuşulmayan bir dil ortaya çıkmıştır.

Osmanlı Türkçesini kültür, sanat ve edebiyat dili hâline getiren altı büyük şair vardır. Bunlar Fuzuli, Baki, Nef'i, Nabi, Nedim ve Şeyh Galip'tir. Türkçenin yaşadığı tüm coğrafya göz önüne alındığında sanat kalitesi yüksek ve sayı bakımından en fazla eser, bu dönemde verilmiştir. Hatta Cumhuriyet Dönemi'ndeki bazı edebiyatçılara göre Türkçe, hiçbir dönemde Osmanlıca'nın sanatsal söyleyiş seviyesini yakalayamamıştır (Kemal Tahir, Atilla İhan, Hilmi Yavuz, İskender Pala gibi edebiyatçılara göre).

Osmanlıcayla ilgili en büyük sıkıntı, hiçbir ihtiyaç yokken Arapça ve Farsçadan sözcük ve tamlama şekillerinin alınmasıdır. Yine de tarihte yaşanan her olayı, döneminin şartları içinde değerlendirmek gerekir.

3)Günümüz Türkiye Türkçesi: Türkiye Türkçesinin bugün, içinde bulunduğumuz üçüncü dönemidir. Türkiye Türkçesi teriminden, Türkiye Cumhuriyeti'nin resmî dili olan ve bugün çok geniş bir alanda kullanılan Türk yazı dili anlaşılır. "Yeni Lisan Hareketi" bu dönemin başlangıcı olarak kabul edilir. 1901 yılından bu yana yüz yıla yakın bir zamanı içine alan bu devrede Türkçe, yabancı gramer şekillerini bırakmış ve kendi yatağında akmaya başlamıştır.

Bu devrin temelinde, İstanbul konuşmasının esas alındığı bir yazı dili vardır. Yine 1908 yılında bütün Türk dünyasını içine alacak şekilde İstanbul Türkçesi Kırım'da da yazı dili olarak kullanılmıştır. Gaspıralı İsmail'in başlattığı bu hareket, tek bir yazı dilinin Türk milletini nasıl birlik ve bütünlük içinde tutabileceğini göstermesi bakımından önemlidir.

Türkiye Türkçesinin gelişmesi içinde Yeni Lisan Hareketi'nden sonra en geniş çalışma Dil İnkılabı'dır. Dil İnkılabı dil konusunu, önemi ve gelişme şartları bakımından çok yönlü ve sağlam bir zeminde ele alma ve olgunlaştırma hareketidir. 1928'de Lâtin alfabesinin kabulü, 1932'de Mustafa Kemal Atatürk tarafından Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin (Türk Dil Kurumu) kuruluşu bu hareketin önemli halkalarıdır. Bu devrede Türkçeye devlet eli uzanmış ve Türkçeleşme hareketi devletin desteği ile yürütülmüştür. Bu devrede Türkiye Türkçesi, yabancı gramer şekillerini atmak ve bir ayıklama yapmak yoluna gitmiştir.

Dil İnkılabı ile Türkçede, bir tasfiyecilik hareketi görülür. Zaman zaman Türkçenin tabii gelişmesinin önünü tıkayan bu tasfiyecilik hareketi, artık hızını kaybetmiştir. Fakat bugün Türkiye Türkçesi yeni bir tehlike ile karşı karşıyadır. Bu da batı kökenli kelimelerin kullanılışının gittikçe artmasıdır. Özellikle İngilizce kelimeler ve sosyal medyada kullanılan yazım, Günümüz Türkiye Türkçesi için büyük bir sorun oluşturmaktadır.

III-TÜRKLERİN KULLANDIĞI ÖNEMLİ ALFABELER

1) Köktürk (Göktürk, Orhon) Alfabesi:

Türklerin ilk yazılı belgeleri bu alfabe ile yazılmıştır. İlk millî alfabedir. Bu alfabenin kökeni ile ilgili çeşitli görüşler vardır; Arami (Yahudi), Soğd, Pehlevi kökenli olduğunu

savunanlar vardır. Bir de Germen İskandinav asıllı “runik” yazı olduğu görüşünde olanlar vardır. Bu alfabenin Türkler tarafından bulunduğu görüşü vardır. Bu görüşün kaynağı alfabede bulunan seslerin Türk damgalarına benziyor oluşudur. Köktürk alfabesinde 4’ü ünlü, 34’ü ünsüz olmak üzere 38 harf bulunmaktadır. V-IX. yüzyıllar arasında kullanılmıştır.

2) Uygur Alfabesi:

Bu alfabe, Soğd alfabesinin bir türevidir. Türkler, Uygur alfabesini 9-15. yüzyıllarda kullanmışlardır. Üçü ünlü, on beşi ünsüz olmak üzere 18 harfli olan bu alfabe, sağdan sola doğru yazılmaktadır. Türkler, bu alfabeyi 5-6 yüzyıl kullanmışlardır. İslâmiyet’i kabul ettikten sonra Arap alfabesini kullanmaya başladıklarında bile zaman zaman bu alfabeye eserler yazmışlardır. Karahanlı Türkçesi ile yazılmış Kutadgu Bilig, Atabetü’l-Hakâyık gibi eserlerin Arap alfabesiyle yazılan nüshalarının yanında Uygur alfabesiyle yazılan nüshaları da bulunmaktadır.

3) Arap Alfabesi:

Türklerin en uzun süre kullandıkları alfabe olup geniş bir coğrafi alanda kullanılmıştır. Arap alfabesi, Türklerin Müslüman olmalarıyla birlikte kullanılmaya başlanmıştır. Altay Türkleri, Yakutlar, Çuvaşlar ile Karaylar (Karaimler), Gagavuzlar ve Karamanlılar gibi Türk toplulukları dışındaki bütün Türk boylarında, IX-XX. Yüzyıllar arasında Arap alfabesi kullanılmıştır. Arap alfabesinde 28 harf bulunmaktadır. Türklerin kullandığı bu alfabede harf sayısı 33’e çıkarılmıştır. Arap harfli Türk alfabesiyle yazılmış birçok eser vardır. Bu eserler, Türk dili ve edebiyatı açısından önemli eserlerdir.

4) Latin Alfabesi:

Bu alfabe, Türkler tarafından 20. yüzyılın ilk çeyreğinde kullanılmaya başlanmıştır. Latin kökenli Türk Alfabesi, Latin harfleri esas alınarak 1 Kasım 1928 tarihinde kabul edilmiştir. Bu alfabede 8’i ünlü, 21’i de ünsüz olmak üzere 29 harf bulunmaktadır.

5) Kiril Alfabesi:

Kiril alfabesi, Grek kökenlidir. 1930’lu yıllardan itibaren eski Sovyet Birliği’nin değişik bölgelerinde yaşayan Türkler arasında kullanılmaya başlanmıştır. Bu Türklerin ortak bir Kiril Alfabeleri yoktur, her Türk topluluğunun kendilerine ait alfabeleri vardır. Azerbaycan Türkleri 32 harfli Kiril alfabesi kullanmışlardır.

YARARLANILAN VE TAVSİYE EDİLEN KAYNAKLAR

1. Hatiboğlu, Vecihe (1981), **Ölümsüz Atatürk** ve **Dil Devrimi**, 2. baskı, Ankara, TDK Yayınları.
2. Kavcar, Cahit (1982), **Edebiyat** ve **Eğitim**, Ankara, AÜ Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
3. Özdemir, Emin (1969), **Dil Devrimimiz**, 2. baskı, Ankara, TDK Yayınları.
4. Canpolat, Mustafa (1979), **Türkiye’de Yazı Devrimi Girişimleri**, (Türk Dil Kurumu’nca yayınlanan Yazı Devrimi adlı kitapta yer alan konuşma).

5. Kongar, Emre, **Yazı Devrimi'nin Gerçek Anlamı**, (Yazı Devrimi adlı kitapta yer alan konuşma).
6. Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet, **Yazı Devriminden Dil Devrimine** (Yazı Devrimi adlı kitapta yayınlanan konuşma).
7. Levent, Ağâh Sırrı (1960), **Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
8. Ateş, Kemal (2011), **Türk Dili**, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları.
9. www. AÖF, Türk Dili I Ders Notları.
10. Korkmaz, Zeynep ve Diğerleri (2003), Yükseköğretim Öğrencileri İçin Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri, Ankara, Yargı Yayınevi.
11. Yavuz, Kemal ve Diğerleri (1996), Üniversite Türk Dili ve Kompozisyon Dersleri, İstanbul, Bayrak Yayınevi.
12. <http://www.turkdili.gen.tr/> Dr. **Ahmet Kayasandık**, Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri - 2013-2016.
13. kbuzem.karabuk.edu.tr/ Türk Dili I.
14. Gömeç, Saadettin(1997), Kök Türk Tarihi, Ankara, Türksöy Yayınları:8.